

Antoni Rodrigo Valls

En
Castelló,
carabasses
al balcó



7

Narrativa



Antoni Rodrigo Valls

Toni de Cuc

Técnico de Administración del Ministerio de Trabajo y Seguridad Social, Antoni Rodrigo Valls es uno de los componentes del tejido social castellonense con gran predicamento en temas de cultura.

Ha popularizado el seudónimo de Toni de Cuc a través de sus múltiples colaboraciones en la prensa y radio locales, destacando sus series periodísticas, de las que, una síntesis de ellas, "A colps d'Espadanya", se convirtió en un atractivo libro en 1993, publicado por la Sociedad Castellonense de Cultura, de cuyo consejo de redacción forma parte.

Miembro del Consejo Municipal de Cultura y del consejo asesor de publicaciones de la Diputación Provincial, Antoni Rodrigo, Toni de Cuc, fue en 1982 mantenedor del Certamen Literario de las Fiestas de la Magdalena, siendo muy celebradas sus conferencias histórico-culturales en el Ateneo y en varias conmemoraciones y efemérides de Castellón y de la provincia.

Premiado en varios certámenes, como los de la Mancomunidad Turística del Maestrazgo o los de Autopistas Aumar, ha consolidado su prestigio de escritor costumbrista de gran hondura y de excepcional estilo, como se pone de manifiesto en las páginas de este libro, *Castelló, carabasses al balcó*, que el Ayuntamiento de Castellón se complace en incorporar a su colección "Biblioteca Ciudad de Castellón" que, poco a poco, va abriendo ventanas de variada temática y de muy diversos estilos en busca de una dimensión universal desde el entendimiento de lo castellonero, santo y seña en este caso de Toni de Cuc.

Toni de Cuc

**En Castelló,
carabasses al balcó**



Il.lustracions:
Luis Fabra

© Toni de Cuc

ISBN - 84 - 88664 - 19 - 2

Depósito Legal: CS - 109 - 1995

Edita: Excmo. Ayuntamiento de Castellón de la Plana

Imprime: Graphic Group, S. A.

Pol. Ind. Los Cipreses - 12006 Castellón

TAULA

<i>Pròleg</i>	7
Somni	13
Barrusca i el senat del paseo	19
Els favors de Micalet	29
El somni del senyor Banyuls	39
Les ventes dels voltants de Castelló	49
El tender	61
Sentet l'escribent	71
El moliner	83

PRÒLEG

Els darrers anys del segle XVIII estan marcats per esdeveniments culturals i polítics que decidiran el futur europeu. Els corrents nacionalistes, populistes i racistes que deriven de l'Enciclopèdia i de la Revolució francesa veuran en el poble el conservador de la cultura tradicional, verdadera, d'una nació. I els estudiosos giren la vista cap a ell cercant-hi les arrels, allò que hi ha d'originari. Això significa el naixement dels estudis folklòrics, activitat en què destaquen els erudits alemanys del XIX, que encunyen el terme **Volskunde** abans ja que es generalitze el de **Folklore**. Teòricament els folkloristes aprofundeixen en l'estudi de les persones, descrivint i analitzant la fenomenologia de les accions; d'aquesta manera, doncs, la producció de poesia i de mites literaris nous és conseqüència de l'exaltació del poble per tal com és exaltada pels romàntics i és per obra d'aquests que les "antiguitats populars" es converteixen, d'objecte de col·lecció erudita o d'altres nivells, de polèmica cultural en clau condemnatòria, en tradicions del poble, i la seua veu apareix com l'únic valor vertader. Semblaria, doncs, que el poble, donada aquesta actitud favorable dels romàntics, per a qui el poble ho és tot, pogués ser conegut tal

com és, comprés en les seues modalitats reals, així com abans, per als corrents de pensament precedents, ho hauria estat **l'élite**. I l'estudi de les tradicions populars aleshores semblaria situar-se en el terreny més favorable per al seu millor desenvolupament. Però, en realitat, l'exaltació romàntica no acaba d'explicar del tot certes actuacions o actituds, i així cal nous enfocaments que vénen a explicar les anàlisis iniciades pel Folklore: es tracta de l'Antropologia cultural, ciència que pot encarar-se millor amb les realitats populars en aplicar un nou mètode a l'estudi de la realitat social. Dit això, semblaria que les dues maneres d'estudiar el món rural, principalment, es contraposen i són incompatibles, tanmateix això no és cert, ja que des de Caro Baroja, passant per Redfield, Lewis, o I. Terrades, la idea és la de complementarietat.

Tant des del punt de vista folklòric-romàntic com des del cantó antropològic, les narracions que tot seguit llegiràs, amic lector, hi participen, d'aquesta visió del món per part de l'autor. Perquè en quasi tots els contes hi ha aquella recança d'un món passat que l'autor va conèixer a fons i que ara enyora (p. e. el conte **Les ventes dels voltants de Castelló**). Però per si això no fos prou, Antoni Rodrigo esbossa alguns escorcolls socials i psicològics en alguna narració castellanenca eixida des del fons de la seua ànima. No és, tanmateix, que l'autor ens col·loque davant la disjuntiva de triar bé per aquell "temps perdut", bé per l'actual. Rodrigo ja sap que això no duria a res. Però (per què no?) alguns valors morals casolans com els que ell ens mostra, no podrien ser incorporats a la vida actual?, pensa ell. I això es pot observar en la narració anomenada **El tender** on un botiguer una mica maliciós i desconfiat acaba per regalar una caixeta de menjar a uns pidolaires sense cobrar-los ni un cèntim per tal com

*l'ànima se li entendreix en comparar-los amb la Sagrada Família fugida a Egipte. La ironia, factor a tenir molt en compte en la tradició literària costumista castellanenca, també hi és present, i, ça i lla de l'obra, la trobem ufanosa i riallera, i això és així només començar la lectura del recull de contarelles: quan Barrusca afirma que "[...] segons investigacions fetes per il.lustrats periodistes i eminents advocats [...]" hi veiem el puntet irònic amb què Rodrigo defineix aquests professionals de la vida civil (**Barrusca i el Senat del Paseo**). Un fet que jo destacaria, i que és present també en els autors castellanencs de l'anomenada literatura costumista amb més o menys profusió, és el gust per la presència d'elements lèxics locals, i fins i tot, en el cas que ara analitzem, per la referència històrica d'aquests elements en el cas del sintagma nominal **seny del lladre** amb què l'autor acaba una breu relació de tocs del campanar. He d'afanyar-me a dir que aquest toc està documentat des dels orígens de la llengua en autors com Lull, Jaume I (**Crònica**), etc. i té el significat de **campana del lladre**, és a dir, l'hora en què es tocava la campana (seny) d'avís perquè tothom es previnguera i guardara dels lladres, tancant les portes i les finestres. L'equivalent castellà (**hora de queda**) que apareix en els repertoris lexicogràfics valencians de José Escrig, Constantí Llombart i Joaquín Martí Gadea sembla que és l'adequat i mostra que era viu durant aquella època a tot el territori de la llengua, segons ens ho assenyala també el **Diccionari català-valencià-balear** d'Alcover i Moll, com ara per exemple unes ordinations del segle XIV que diuen: "De no anar sens llum per la ciutat tocat el seny del lladre" (DCVB, IX: 839).*

No hi ha dubte que Antoni Rodrigo Valls és un adequat continuador d'aquella esplendorosa constatació d'homes de lletres que brillaren al nostre

país l'últim terç del segle XIX i el primer de l'actualitat, com ara Salvador Guinot i els seus **Capolls mustigats**, o Josep Pascual Tirado amb el no menys famós **Tombatossals**, i els darrers Casimir Melià i Antoni Porcar, per destacar-ne tan sols uns quants. Rodrigo Valls és una de les figures que ara entra en escena dins el petit món literari castellanenc, que sembla que no vol deslligar-se completament de la seua tradició costumista. A la transcripció genuïna de les característiques morals del poble en les seues típiques i variades facetes dedica la seua tasca literària, tant en les presents narracions com en l'altre vessant de l'autor: l'aspecte periodístic, que és conreat així mateix per Rodrigo Valls on destaquen també les anàlisis actuals vistes des del punt de vista popular.

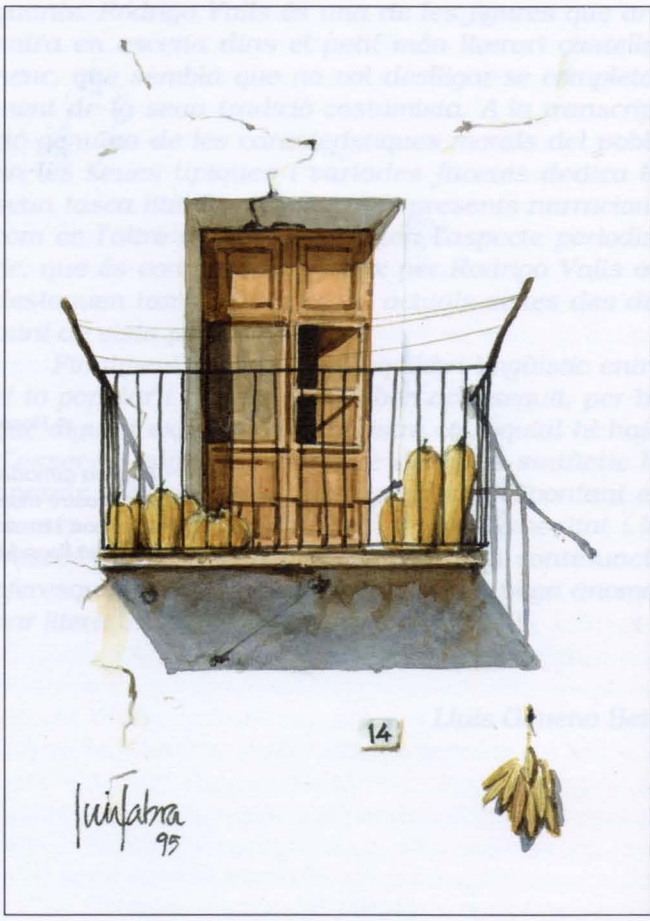
Finalment, cal dir que l'equilibri lingüístic entre el to popular i el culte queda ben aconseguit, per bé que alguna expressió del registre col·loquial hi haja d'esser-hi (algun barbarisme de tipus sintàctic hi apareix, i d'aquesta manera aquell to espontani es fa més evident) això no lleva perquè l'amenitat i la frescor de les narracions que vénen a continuació oferisquen el valor per les quals se les pugua anomenar literatura de creació.

Lluís Gimeno Betí.

A Rosa.

*Esposa aimada.
Companyona pels camins del nostre mon.
Alé, suport i amor.
Mare de la meua llocada.*

...pels últims anys del segle XIX i el primer de l'actualitat, com ara Salvador Gual i els seus Capella musiquats, o Josep Pasqual Jirado amb el no menys gran Tombafossats, i els darrers Gustaf Malla i Antoni Porcar, per descomptar-ne tan sols uns



14

Junyabre
95



SOMNI

Enllà per on mor el dia, a ponent, el cel oferia, generós, barreja de núvols color de carabassa, sota un celatge de blaus esmor-teïts, polsosos.

Caminava l'home cercant les voreres de la dreta sortejant vehicles, fugint de les colzades, esmunyint-se d'empentes. L'ambient del centre ciutadà l'ofegava. A més, li bullia a dins la carabassa certa idea que, com fora, havia de veure-la feta realitat. Per això: la seua fugida, la seua pressa, la seua ofegamenta d'esperitat. Com a boig, quasi gos-cua-entre-cames pareixia.

A la fi va poder allunyar-se del soroll i va fer cap al Raval. Una vegada allí, va eludir el carrer Ample cercant carrerons silencis i antics. Va recolzar-se al pany, perquè la correguda l'havia deixat sens alè. A l'ensems notava un pes molt gran al ventrell pel removiment

del galop. I era que, en dinar, tan si vols com si no vols, el plat d'arròs al forn amb carabassa l'havia deixat fet un home. Encara, la muller li oferia per a postres una llesqueta de carabassat...

I, ès que les dones són de fora mida a l'hora de cuidar els marits. La nit abans ja l'havia obsequiat amb truita de carabasseta de fil i, per a quan tornara a casa, li tindria a punt mitja carabasseta de carrilet torrada al forn. Almenys, podria l'home fugir de l'angarrofament gràcies al bon vinet de Les Coves que guardava a la panxeta de la carabassa de pelegrí. Perquè a la seua muller havia que fer-li cas sempre, sens dubtar. De jove era dolça com la carabassa de cabell d'àngel i pareixia, tan polida, mirada i fina, com la flor de la carabassera que de mirar-la se sema. Ara, passat ja el temps, allunyat l'adelerament; molt més gelat el cap, de tan sema, la muller, no havia de mirar-la ni encara senyalar-la.

Millorat de l'ofec, alleugerit el cos amb tota discreció, va prosseguir el seu pelegrinatge a la recerca d'allò que l'havia fet eixir del desori i l'havia fet endinsar-se en ambient molt més quiet, plàcid i calmat. Tant calmat, que per poc se pega gran batacada en embolicar-se els peus amb les cames d'unes xiquetes que a la vorera estaven jugant "al corral de ma tia sabonera": ...hi ha una carabassera que fa

quatre carabasses! I l'altra li contestava preguntant-li a la vegada: ...com quatre? I per resposta la primera, li tornava a preguntar: ...què quantes? I la resposta ja era definitiva: ...sis! ...com sis? ...què quantes? ...Vuit? ...penyora!! ...penyora!!

El cor li va batejar amb força i els records de sa infantesa se li van amuntonar a la carabassa de sobre els muscles. De bona gana s'haguera assegut, cul a terra, i s'haguera afegit al rotgile de les enjogassades xiquetes. Els anys que duia a la motxilla i la formalitat, li ho van privar. Tambè els ossos, consentits de tant de treballar; de tant de regar a la marjal les carabasseres... amb el carabassí.

Quan ja era pels voltants del carrer la Pól-vora... fotre! un altra vegada van embolicarse-li les cames per culpa d'un altre rotgile. Aquesta vegada va estar ben prop de donar-li un bes a la mare terra...

Allí estava l'ama asseguda i tenia agafada a la que parava. Aquesta tenia el cap damunt la falda de l'ama que, d'antuvi, havia possat noms en secret a les altres jugadores. L'ama va dir cridant: "Carabasseta de Paulí!" I li contestaren les altres: "Ací, ací, ací..." I l'ama va respondre: "Quatre de pa i quatre de vi..." per a ésser contestada: "A Peret de la Molí...!" L'ama, llavors va cridar: "Que vinga...(dubtant) la Pasqualeta i pegue-li". Va anar la que tenia

aquest renom i li va pegar a la que parava una palmadeta al culet, fugint de seguida i retornant al seu lloc. La que parava havia de endevinar qui hi era la tal Pasqualeta. Si ho endevinava aleshores parava la reconeixenta.

El nostre home no parava de rebre ensurts i esglais aquell dia. I ès que, els jocs de la jovenalla l'acostaven a la seua ja llunyana infantesa.

De sobte, se li quedaren els ulls clavats a un balcó. Ja ho havia trobat! Ja podia fer, tranquil.litzat, el retorn! Ja podia recercar el sojorn.

La casa era baixeta, humil. L'entrada, de carro i, a sobre, un replet, atapeït, ataquinat, farcit, sadoll de carabasses de tota forma, mida i matis del groc familiar i casolà de la carabassa.

L'home amb tot l'apassionament, amb tota l'alegrança que la troballa li produïa, va rompre el silent contorn i, amb veu que li eixia de les entranyes, va dir:

—Cavallers! A Castelló, carabasses al balcó...!

Tota la culpa la tenia sa muller i els queixals condemnats. Tots a l'hora li feien perdre la tranquil·litat i el seny.

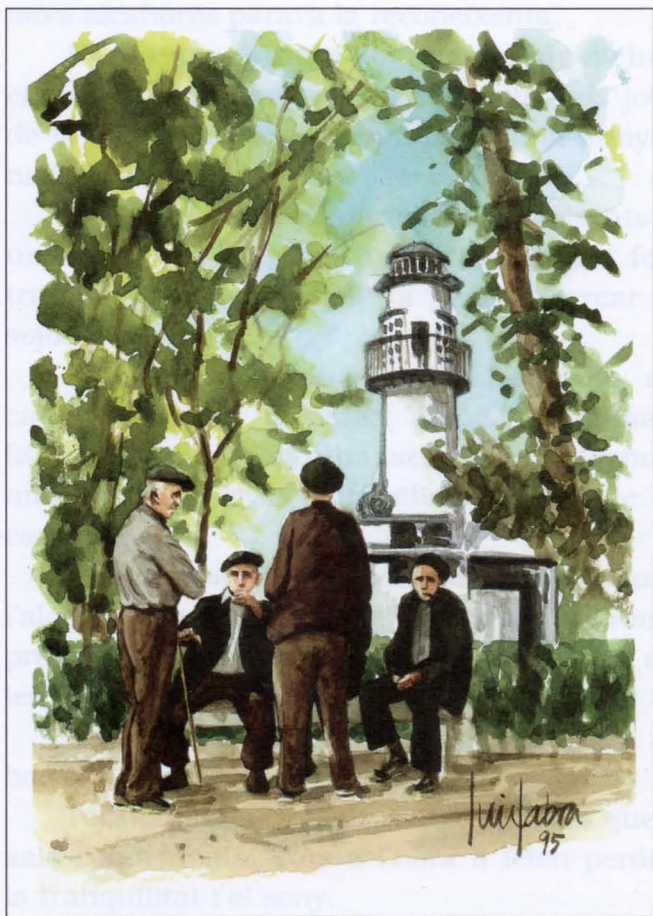
—Xica, que m'has donat per als queixals...?

—Que ha de donar-te...? Ja ho saps:

Carabasseta de cascall...

Perquè Senyors, en parlar de carabassa, ja
ho saben:

Ni poca, ni massa!



— Xica, que m'has donat per als quals-
xals...?

— Que ha de donar-te...? Ja ho sapes

BARRUSCA I EL SENAT DEL PASEO

Al Parc de Ribalta de Castelló (anomenat correntment i familiarment "Paseo") hi ha un gavell de delitoses realitats verament aprofitables que fan, als quotidians passejadors, als devots fruidors de tan verda meravella molt més plaent l'estada, sota l'absis format pels cimals i fullam de l'arbreda. L'òptima combinació establida per la natura fa que el "Paseo" arribe fins a la mateixa perfecció: la frescoreta allunyadora de calitges i cremors a l'estiu i, la calentoreta revifadora amb què el nostre pare Sol ens fa mercè a l'hivern, són realitats sens dubte.

A part del que la natura ens dóna, els hòmens, generosos, han posat la seua maneta tractan d'omplir els buits que pugueren haver-hi restat.

Hi ha dos llocs ben coneguts dels qui, pel "Paseo", van deixant-se la darrera part de llurs

existències. Es tracta de dos fenòmens d'ambivalència. L'ún és l'airívol colomer on fan amors i colomins, els simbòlics representants de la pau.

Els consellers de fi de segle varen saber agermanar l'aeri amagatall colombari, amb el necessari i imprescindible amagatall on, personalment i intrasferiblement, es deixen els humans els líquids que al cos li sobren.

No conec cap lloc on s'haja pogut imaginar una barreja tan desacostumada de colomer i pixador. Mès insòlita resulta la qüestió encara, quan és evident que a tot el terme de Castelló a penes resten colomers i, segons serioses investigacions fetes per il.lustrats periodistes i eminents advocats, es desconeix l'existència d'urinaris al servei del poble sobirà, necessitat a vegades...de fer un riuet.

L'altre fenomen és el del pou. De tot el món és sabut que una tan gran eixamplament de terreny, té la precisió d'alimentar-se per les arrels. I tot el món sap també que l'aliment vivificador és l'aigua. És clar.

El parc, el nostre "Paseo" ha de regar-se amb asidüitat i amb lliberallitat; amb prodigalitat i generositat. Els consellers esmentats varen inventar també l'estany, aquell grandàs safareig on s'arreglega l'aigua que, amorós i magnànim, li procura el pou pel senzill procediment de poar-la a xuplits de bomba aspi-

rant-impel.lent.

Malgrat tot, l'invent més important va ésser el de fer-li al pou una casa i, a la casa, un emparrat rodejat de bancs còmodes i reclinats on, per raons ben clares de jubilació, fan-rotgla una colla de ex-treballadors de tota mena. Mès bè podríem dir que, la colla és un senat on es ventilen i tracten tots els assumptes que al món, els hòmens, deixen entortellats.

Molts pobles d'arreu del mon, voldrien un "Paseo" com l'esmentat i, un parell d'invencions tant utiloses. Pou-senat i colomer-pixador són simbiosi que els castellonencs hem d'enregistrar. Ha de pensar-se també que, tals invencions, al no estar llunyanes l'una de l'altra, es complementen. La proximitat (no ho sabem cert), pot per xamba, o, bè per l'intel.ligent presumció dels ja massa anomenats concellers que podien pensar que, els senadors, tan proclius a la micció, aurien de tenir a prop, el lloc on desembarassar-se dels caudals sobrants...

Així com la setmana passada feiem referència al "casino" on, senyorívola, imperava la llaurança, en aquest senat, quasi neoclàssic, quasi assemblea grega (com aquesta establida l'àgora al ras...), hi trobem un manoll de jubilats molt més heterogeni. Al "Paseo", hi van dependents de botiga, picape-

drers, manobres i jornalers de tota mena. Gent arrelada a Castelló, però amb ramificacions a la totalitat dels pobles de la província i encara de molts llocs de l'Estat espanyol.

Al "Paseo" s'entrecreuen molts diferents accents i girs lingüístics. Però, el més important és que, l'extracció social dels contertulians arranca de nivells d'ingressos molt més minvats i de patrimonis molt menys grossos.

D'una o d'altra forma, el parlamentarisme i la dialèctica dels presents, estan llunyans als de la soca, malgrat que, al fons, podrà entreveure's una mateixa inspiració i una mateixa visió de la realitat, adobada, això sí, per airosa fraseologia.

L'ambient de passivitat pot ser el mateix. L'apoltronament, el "dolce far' niente", pot ésser el mateix, també. El desfaenament és comú per als que, sobrepassada l'edat, no tenen més remei que esperar l'hora del retorn a la mare terra.

—I, Barrusca...?

—És estrany. No ha vingut...

Barrusca és un esquirrit d'home. Xicotet i mínim, pel contrari, tèn una gran veuota que sobre passa, en potència, a la de tots els presents. La seua capacitat de perssuasió és també molt gran. Tots, sense remei li fan cas quan, solemnial, dóna el seu criteri, el seu parèixer. I guanya sempre els plets de les dis-

cussions, no per la força dels raonaments, sinó per la potència de la seua veu. És clar, que quan falla a l'aplec, el silenci es fa eloquent i tothom pregunta i perquireix per la notòria absència.

Barrusca, és malnom heretat del seu avi, que a la vegada disposava de més gran veu que el nét. Tota la família, des de l'avi, provinent de Borriol s'havia dedicat a arrabassar muntanyes i a fer paret seca de ribassos i bancals. Tota la família era a la vegada de trassa menuda, i tot l'element masculí disposava de la mateixa veu de cabiscol. Sembla mentida el que, d'aquells esquifits homenets, puguera eixir amb tanta potència la veu...! És més, la força física que tenien tots, era descomunal. Sense gens d'ajuda podien manejar pedrotes, cantals i cudols, enfilant-los, amuntonant-los, i deixant els ribassos més rectes que un fil i més segurs que la muralla de Xina.

El malnom de Barrusca, li'l posaren a l'avi en certa ocasió en què, per l'estiu i, per tan sols quatre dies, va anar a estiuejar a la barra-ca que, entre sèquies per la marjalera, tenia cert amic de la família. Després d'haver mort l'ànec i menjat l'arròs marjalera, es tombaren a sestejar aixalats per la calor de l'agost mortífer. L'avi del nostre amic, va buscar-se a la falsa de l'alqueria, una màrfega reomplida i farcida de fullam de panolla i allí va quedar-se

fregit per la calor, pels glops i per la fartada d'arròs.

Per un badall del trespol, com una sageta, va entrar-li un raig del inclement sol que li pegà, de sobte, a l'ull dret. Inconscientment, va girar-se fugint de la sagetada i de sobte també, va sentir-se adolorida l'esquena. Amb la mà es va palpotejar el llom i va veure's les mans ensangonades:

—Auxili...! Auxili...! Me morc a xorros...!
Socorriu-me...!

Els farcits estadants de la barraca, esglaiats i estamordits, com van poder, varen pujar a la falsa i van vore l'enginyer de ribassos amb els ullots fòra i pegant grans ganyolits:

—Me morc...! Me morc...! Socorriu-me...!

—Que t'ha passat...?

—Què ha de passar? Què no vas triar bè la pallerofa i vas deixar mesclada una barrusca... Al moure'm a damunt del jaç, la malaïda barrusca m'ha trencat un fic que tinc a l'esquena...! Ai...! Me morc...!

No va arribar la sang al riu. La dóna del marjaler li va posar un bàlsam fet de carbassa dolça al fic descabotat, i, al poc, va parar-li l'hemorràgia.

Barrusca li va quedar per a ell i per a tota la seua parentela.

Barrusca, el jubilat, quan agarrava el timó

de la conversa no el soltava per res del món. La seua veuota s'imposava amb força desmesurada:

—Quanta fam hem patit, cavallers!

I els contertulians, acoquinats, deien “amen” a les seues afirmacions.

—Jo crec que no m'he fet més gran i més preciós per la fam que vaig passar de xicotet.

Així començava a donar-li fil al catxerulo de la seua història:

—Recorde un dia que ma mare em va dir: “El teu pare està fent uns ribassos a la quadra del Mercader. Ves i porta-li aquest perolet d'olla. No tardes que t'està esperant...!” Jo, enjogassat com estava, em vaig parar a cada cantó; vaig parlar amb tots els amics que trobava pel camí. En un fil d'espino de la quadra del Saboner vaig caçar mes de vint pixavins... És clar que, com se me feia el camí tan llarg, sense dinar, em va entrar una picantoreta a la morella i vaig pensar que si me menjava dos o tres cigronets, el meu pare no se n'adonaria. I després dels primers cigronets vaig pessigar-ne uns altres tres o quatre... I després un trosset de cansalada. La botifarreta me la vaig menjar en tres vegades per fer-la durar... I ja pel remat vaig finir amb totes les bajoques del cigarret que, a trossets menuts, suraven pel suc. A la fi, vaig arribar on mon pare estava fent ribàs...

Els presents, atents a la contalla no hi deien res.

—“Ja eren hores, desvergonyit...!” I dient-ho em va soltar un carquinyol que, a la vegada que em fea rodar com una trompa, em va obrir l'aixeta de les llàgrimes. Jo gemecava i plorava. Ell m'anava soltant bossinades a dreta, a esquerra, de revès i d'aixelleta: de tots els marxamos. Jo, dins de mi, pensava: “doncs encara no ha obert el perolet...” I mon pare seguia fent de mi pilota de baqueta... I, jo, tractava de fugir ben lluny...Quan ja vá quedar satisfet el meu pare després de tanta bascollada, va sentar-se disposat a mamprendre el dinar...jo, olorant la tronada com un abellerol, em vaig mantindre a certa distància. En pegar la primera cullerotada i veure que dins del perolet tan sols hi havia un brou o suc sospitòs, va alçar la mirada i va dir-me: “Que has fet...? No te'n fugues, bandoler...! Digues-m'ho...! Què has fet...? I, jo, entre gemec i gemec, com vaig poder, vaig dir-li: “es que venint cap ací, he entropessat amb un codolet que sobreeixia del camí, he caigut, m'ha caigut el perolet, ha caigut el que venia dins i tan sols he pogut replegar el suc...” i dient aixó vaig mamprendre la fugida. En torn meu les pedrades i cudolades que soltava el meu pare mentre jo corria cua entre cames, pareixia pedregada d'estiu. Per sort, no me'n và alcançar cap...

Els contertulians rient-se per l'eixida de coet borratxo que se li va ocórrer a Barrusca quan era xiquet, li preguntaren:

—I a la nit, al retorn del teu pare, que và passar...?

Fent-se l'interessant, recolzant-se més encara al banc del "senat", va contestar-li al preguntador:

—El que va passar a la nit, ja no ho recorde...se me n'ha anat de la memòria.

Els jubilats del "Paseo", entre contalles (veres o falses, ves a saber...!) van passant la vida, arrupint-se. A l'hivern buscant la calen-toreta del sol i, a l'estiu la frescoreta.

De tant en quant, fant un viatge al colomer, per veure com van les cries dels coloms...



ELS FAVORS DE MICALET

Primer toc.

A les darreries del mes de juny, passat ja el solstici de l'estiu, el sol, inclement, fa que les persones vagen pel carrer buscant l'ombra dels casalicis, fugint de l'exagerada claror, sobretot si les persones van a les hores silents i tranquil·les de la sobretaula.

Després del dinar, plena la panxa per l'aliment nostre de cada dia, asseguts a les poltronas del "casino", els contertulians, botinflats, satisfets, peguen becadetes recolzant els barbons a damunt del pit, fent, la calor, que, les arrugues del coll queden entresuades i apegaloses. Algú de més exagerat converteix la becadeta en dormida, despertant-se de sobte pel soroll dels propis roncs.

La penombra fa acreixar la sensació de somnolència adorminent. Cap dels presents solta paraula. Tots, assoles amb els seus pen-

saments, s'abandonen als propis records, a reviure la seua història. De moment no senten la necessitat de traure'ls a la llum.

La negror de les bruses dona, si de cas, més sensació de sopor. Escampats pel saló, els acostumats parroquians del "casino", a la recerca del temps perdut, deixen tranquil a l'endormiscat cambrer que, amb la seua jaqueta blanca, es l'única nota discordant del panorama que pot abraçar la mirada.

Tota la parròquia és anyenca. Si algú d'ella en tè menys de cinquanta, és perquè el seu cos ofereix alguna perdigonada: està tocat d'ala.

En la foscor de l'entorn, oblidades damunt del marbre blanquinós dels vetlladors, les restes del cafè, els paperets del sucre, la cendra terrosa dels purets forts...

Molt al fons del saló, embolicats pel fum, els impenitents aficionats a la fitxa i al naip. D'aquest reduït àmbit, on sols mana el joc, s'esmuny l'únic soroll. A vegades, qualsevol histèric jugador deixa flotant en l'ambient un avalot esqueixat trencador de paus, serenors i bonances.

Poc a poc, a mida que el temps va passant, el carrer reconquereix la seua acostumada aparença. La gent compradora i consumista ompli les voreres i, embadocada, es queda de mostra al davant dels escaparats i apara-

dors.

La remor de la gent al carrer; els vehicles i, sobretot, el pas del temps arrossegant ardors i sufocacions, deixa els parroquians del “casino” receptius i sensitius a l'activitat vilatana. Atansats als finestrals ofereixen imatge entre obsoleta i folklòrica.

Tan s'hi val! Ells s'han deixat part de la vida al fons dels solcs. La pell penjada a les punxes de tarongers i llimeres. La suor evaporada als secans garrofers. Tenen l'alè humit pels llims dels aiguamolls...

Bè poden ara, quartejats, adolorits i marcits veure la funció des de la platea!

Al temps que recuperen la consciència abans botinflada per l'ardor de l'estiu i per la païda, renaixen il·lusions per la conversa. El primer que fan és el recompte dels que són al dia de hui. I quan s'adonen que algun contertulià ha fet salat més de dos dies seguits, estableixen l'adeqüat sistema per conèixer la raó de l'absència. Sempre, sempre, algú de tots diu:

—Ja hi anirè jo. No viu al carrer Tosquella? Em pilla prop de casa...

Quan ja el jorn és finit, l'eixam de jubilats de la terra, va, per parelles, deixant l'ombrívol amagatall, on, per l'elemental i primària inclinació fan cap els homes de la brusa.

Segon toc.

Al de matí la seua filla, li havia preparat un tassó de sopes amb llet de pot fins el curull, el qual, apart la dolçor de quatre bones cullerades de sucre, apareixia amb la negror que el malt li donava.

Micalet de Catexerulo no era persona de massa menjada, encara que, si li faltava el bon tassó de sopes al de matí, era home perdut. Amb aquell poal de sopes al cos, podia, si Dèu ho permetia, conquerir-ho tot fins al dinar...

Els matins els ocupava fent el tararot per dins de casa. Seient-se a l'ombra l'estiu o buscant tímides eixides de sol a l'hivern. Això si, passat el dinar, no podia fer feta als amics del "casino".

Justament allí, al "casino", havia notat a faltar al seu amic Vicent de Caragola que enmalaltit des de fea temps, acudia espaiadament al lloc de concentració.

—On va, pare?

La seua filla el tenia vigilat de prop. Els seus setanta i... complits, treballats, no eren per deixar-los solts. La seua filla sempre pensava que al pare, destarifat tota la seua vida, se l'havia que lligar curt, ben curt.

—El meu amic, Vicent de Caragola, fa molts dies que no ve pel "casino"...

Així anava preparant la fugida matinera.

—I, vostè, que pot fer per ell?

Així també, la filla, intentava subjugar-lo.

—Collons! Què he de fer! Preguntar! Te pareix poc...?

Davant l'exabrupte, la filla... acollonida, no tenia altra eixida que callar...

—Faça el que vulga. Vostè, ès l'amo...

El seu amic Vicent que, de jove, ho havia passat tot, ara, quan ja tenia a la revolta el Garroferal de Mut, estava acoquinat. Un constipat de no res i, segur que ja estaria més esglaiat que un xiquet. Ell hauria d'anar a la casa de Vicent i tractar de revifar-lo.

El cas era que, la casa de Vicent estava lluny. Des del carrer de les Forques, on Micalet vivia, fins el carrer de l'Alcora on estava la casa de Vicent de Caragola hi havia un bon tros. Encara que la seua filla pensara que estava massa lluny, ell, Micalet de Catxerulo, tota la vida passejant-se pel terme de marge a marge, podia arribar fins el carrer de l'Alcora i també fins Almassora si s'ho proposava. Estariem bons...!

Micalet tenia per l'amistat un vertader culte. I ningú no el podria fer abaixar del burro. Ni la seua filla...! Menys encara el pantxut del seu gendre, aquell fartó i llèpol aprofitat que, valent-se de la seua finor havia engalipat a Dolorettes...

Pel carrer Ample de Sant Fèlix, pel Descarregador, cercant el Portal de la Puríssima i,

agarrant per la dreta el carreró de la Moreria, Micalet, preferia enfilear per carrer d'Amunt, per Sant Nicolau, a seguir pel Carrer d'Enmig, on pel tràfec i per la gent no es trobava a gust, ni no era per anar al "casino". Pel cantó de la drogueria Catalana, buscant la Plaça Nova, pel Pany de Baix, passat el Real, de seguida el carrer de l'Alcora.

Les campanes de la Trinitat, properes, tocaven a morts. Per moments va pensa que el doblar era per Vicent de Caragola. El cor li va pegar tan gran bategada que va haver de recolzar-se al pany... Restablit, va continuar. La faena era molta i molt important. La casa de Vicent de Caragola la tenia a menys de trenta passes.

Tercer Toc.

Quan va arribar a la casa de Vicent, el seu cansament era gran. Quatre passes abans, va parar, es va treure el mocador de la butxaca i es va netejar el front suat. La boca la tenia eixuta i, l'alè li eixia fort i feixuc.

—Ave Maria...

A l'entrada de la casa amb cara adolorida i contrita, dues dones, el feren seure en cadira naneta de corda. Als ulls de la dona i filla de Vicent, va aparèixer una llumeneta d'agraïment.

—Vol vostè una "llimonà de paperet..."?

El remei cassolà li anà la mar de bè. Va recobrar l'esperit de prompte.

—La meua casa està prou lluny i, jo, noestic per a excursions...

A les dues dones, els ulls, se'ls van omplir d'aigua. Traent-se el mocador, entre gemecs, li donaren a conèixer el diagnòstic:

—Molt malament. El pare se'n va...!

I més gemecs, i més plors, i més sospirs. Llàgrimes i mocs anaven tots a una.

—Està gitat dalt a la cambra.

Agarrant-se a la barana i tractant de veure's en la foscor, va arribar on el seu amic Vicent de Caragola, jacent, els ulls enfonsats i xicotets, el nas engrandit (premonició de fi proper), estava a punt de fer el gran viatge.

—Xè Vicent, que poca formalitat que tens...!

Un filet de veu va eixir d'aquella desdentada boca:

—Micalet! Ja mos queden poques cuades...

Recollint tota l'ardidesa que va poder, fent amontegament de valor, Micalet va contestar-li al seu amic:

—Ca... home! Tu lo que tens ès malfeineria. A tu lo que et fa falta ès pegar-li uns quants colpets al sis doble...!

El filet de veu que eixia d'aquella boca de pardalet, va continuar:

—No ho saps tu bè! No estic per a xanxes...

—Com que no? Ara mateix deixes el llit, et poses els pantalons i la brusa, et calces les espadenyas i te'n vens amb mi al "casino"... Estariem bons!

Molta força posaria Micalet de Catxerulo en el seu al·legat, quan en el mateix filet de veu, l'agonitzant, va respondre, dubtós i il·lusionat:

—Vols dir...?

Encoratjat Micalet, va continuar:

—Clar home...! Ara mateix t'ajude a vestir-te.

I sense pensar-ho dues vegades, va traure del llit a l'amic Caragola. Va posar-li calçotets i samarreta. Com va poder, als peus, li va calçar les espadenyas. Va posar-li els pantalons i pel remat, no sense esforç, li va posar la faixa i brusa.

—Ara, Vicent, assenta't al balancí que jo baixaré a dir-li a la teua dona que te prepare la gorra. De seguida pujaré per tu. Al "casino" fa falta gent...!

Vicent, com una merita, allà va quedar-se engrontsant-se al balancí...

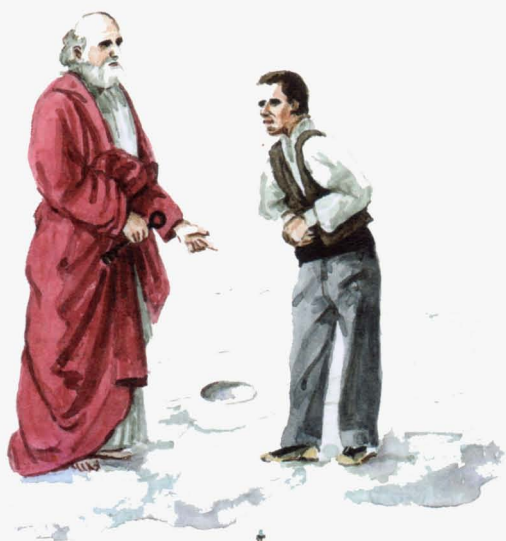
Micalet, suat, cansat i acalorat, escales avall, ja en la entrada de la casa, va dir a les gemegoses dones:

—A dalt està Vicent. Ja el teniu vestit.

Després de morts pesen com a lloses i no hi ha manera de deixar-los templats...

Enfilant la plaça Nova, va tirar Micalet de Catxerulo cap al carrer de les Forques. L'hora, el cansament i el treball (faena feta fa goig...!), li demanaven omplir la panxa. El plateret d'olla estava esperant.

A la vesprada al "casino", tornarien al recontre de contertulians...



Luifabra
.95



EL SOMNI DEL SENYOR BANYULS

No sè qui ha dit no fa massa temps, que l'única aportació de Castelló al quart Centenari del Descobriment d'Amèrica va èsser la retolació d'un carrer amb el nom del descobridor. Vull ara, amb aquest desfici, fer la meua aportació al cinquè.

El carrer Colón, aleshores, eren dos carrers tots seguits, encara que partits pels Quatre Cantons. Anomenat el de dalt de Sant Joan, per l'església que hi havia estat i, el de baix, conegut pel carrer dels Sabaters, per les moltes tendes d'aqueixa activitat allí obertes. Amb tota seguretat va durar més el nom que les tendes de sabates. Vull veure els castello-nencs del segle passat passejant pel carrer, cercant escarpins, botins, borseguins, polaines i tota mena de calcer que puguera posar-se als peus. Portant dins d'un paquet, embolicades, unes sabates velles per èsser arreglades i for-

nir-les de mitges soles o per canviar-ne els tacons. Per aquells voltants, hi tindria botiga de sabates el republicà-cantonalista Gonzalez Chermà, el qual alternava el contacte de la pell amb el virtuosisme del violí i les acalorades peroracions federalistes.

Era el carrer Colón, per la seua situació en el centre ciutadà, lloc de trobada i cita d'enamorats. Lloc per comprar i abastir-se i, camí precís per anar a qualsevol lloc de Castelló. Hi havia altres tendes i establiments: jo encara he conegut una botiga (el planxao) on vaig portar per encàrrec de ma mare els colls durs de les camises de mon pare. Encara pense si no en portaria més d'un per mi!

En una paraula: era el carrer Colón lloc distret i delitós. Tan sols algun carro o alguna tartana podia trencar la pau i l'assossec dels vianants. Pot ésser també algun xiquet malcriat o un gos rodamons, famolenc, brut i esglaiat. Passat el temps, hi arribaren sastres, tendes de roba i botigues de tota mena; era aquell carrer focus d'atenció per tots. Lloc de reunió.

El Campanar, ufanós pel més amunt de terrats i galliners, deixava caure les hores i els tocs: el d'alba, d'Àngelus i molts anys abans el del seny del lladre.

Potser que, com sempre al llarg dels temps, no hi haguera massa pau als cors i als

esperits, encara que l'àmbit cassolà d'aquell carrer reflectia serenor i tranquil·litat.

En un determinat moment de la història del carrer Colón, hi va obrir una botiga de ferreteria que era sovintejada per tots els fusters, ferrers, obrers i manyans de Castelló. I per tots els dels pobles de les rodalies. Hi havia altres ferreteries de més fums al mateix carrer, però, el tracte familiar de la ferreteria "El clavo" no el donaven a cap lloc. I també eren -greu qüestió- pacients amb els morosos per la mateixa familiaritat que tenien amb tot-hom.

Descriure l'establiment seria prolix, tot i que no em resistisc a fer recompte d'alguns dels articles allí amuntegats. Hi havia tota mena d'eines pels fusters, així com per als ferrers. Claus, tatxes de tota mida, frontisses, forrellats i panys, claus de ganxo, caragols, currioles, esquadres. Martells i martellets; masses i massetes, picoles, pics, pales i fins i tot perpals per l'arrabassada de garroferals; palustres i paletes d'obrer, cordes de treneta d'espart per fer bastides; cordes de cànem per als carros i tartanes; gavetes per al morter, cabaços, cistelles, cistelletes i cistellots. Paneres per la roba, per les figures i per als cacaus dels "cacaueros"...

I per la casa, de tot: llibrells i safes; vaixelles de Xina i perols i perolets de La Vall; plats,

tasses i tassons; forquilles i culleres -unes molt grans de boix per remenar les calderes de l'embotit-, morters per a les salses i manetes. Romanes per pesar des d'un bacó fins a un conill. Tenien també, i ho tenien molt a gala, l'exclusiva d'unes llavatives franceses de porcel.lana molt acreditades. I també bacinilles de tots els colors i formes (unes amb un ull al fons que deia: te veo).

Cordells, cordellets, fils d'embotir, fil de boletja, fil de Palomar. Fils fins per a fer volar catxerulos...

Corbelles, falçons, aixades, llegons i llegones.

Fil d'aram, fil d'espino, tela mosquitera i tela metà.llica per fer galliners i conilleres.

Els dos socis de la ferreteria "El clavo" ho tenien tot.

Perquè enumerar ara totes les marques de sabó d'oloreta i els perfums i atifells d'afaitar... ja seria massa. Continuem. Seguem avant.

La gent que passava per la ferreteria era de totes les marques i pelatges. Ja ho he dit: fusters, obrers, ferrers, manyans, llauradors i jornalers. I dones, moltes dones de totes les capes socials que cercaven l'establiment bastiment per renovar l'aixovar i senyoretas que volien millorar l'aspecte amb sabons i oloretes.

Potser que l'individu més conegut dels socis-amos i de la dependència fóra un home

de mitjana edat, ni gros ni prim, ben vestit, educat, optimista, bromista i faceciós. Un home que sempre tenia als llavis una contalla o una xafarderia. Els seus acudits eren escoltats per tothom cada dia, al matí, a poc d'obrir la botiga.

Sempre hi feia el mateix: "Bon dia a tots". I la resposta unànime: "Bon dia, senyor Banyuls". Cercava una cadira i li donaven un diari. Ell llegia, mentrimentres el personal, seguia amb els seus quefers. De sobte, alçava els ulls del full i comentava: "Sempre diuen el mateix". Glossava: "El senyor Governador se'n va a Madrid". "El honrado comerciante... ja la tenim!". Seguim avant: "El probo funcionario... malfaener! Si ho sabrè jo!". "El docto profesor... eixe si que ès sabut".

El senyor Banyuls era, i ho havia segut sempre, representant a comissió. Cercava "pedidos", els enviava al seu representant i ja se sap... seguia tot el circuit de la venda, de l'oferta i la demanda. Gaudia de bon passar. La seua especialitat eren les conserves de peix i els articles de boca. De ferreteria tenia una representació de fil d'aram galvanitzat, del qual en va vendre feia al menys deu anys a la ferreteria "El clavo". Des d'aleshores, no l'hi havien comprat més. Aquella primera i única venda el va fer assidu de la botiga i cada matí començava la "volteta" pel carrer Colón. Llegia

el diari, feia un comentari ad hoc o contava un succeït o una contarella i... fins demà al matí.

Cert dia del mes d'abril, quan la jornada és ja llarga i l'esperit s'obri generós a la primavera, els sentits s'eixamplen i la imaginació creix i creix, va aparèixer de matí a la ferreteria.

—“Bon dia a tots”

—“Bon dia, senyor Banyuls!. Hui no fa massa bona cara.”

—“És de veres. No he dormit bè. He tingut un somni...”

Tots els presents li feren rotgla esperant el desenvolupament del conte.

—“Veureu. Anit vaig sopar prou bè. La muller em va fer unes faves al tombet que em feren xuclar els dits. És clar! Ben sopat, l'eixardor em va fer somniar.”

—“Que li va passar?”

—Solemniat, com qui ha de fer gran esforç pel que va a dir:

—“Vaig somniar que m'havia mort.”

—“Ohh!” Va dir la parròquia, divertida.

—I és clar, com el senyor Banyuls és prou bona persona, ja ho sabeu tots: recte com un fil, me'n vaig cap al cel. Per la part d'amunt dels núvols vaig cercar la porta, fins que la vaig trobar. Toc...toc... Em va obrir un homenàs amb una barba que li arribava al melic. Jo vaig pensar si seria Sant Pere, i

prompte vaig eixir del dubte. Amb una profunda veuota em diguè: Bon dia, senyor Banyuls, l'estava esperant. Jo temoruc com sóc, no sabia que fer-ne. Em va eixir una veueta i em vaig gosar de dir-li: Vora vostè, Sant Pere... Que ès el que li passa, fill meu?. Tremolós le vaig aclarir: És que anit, ma muller, em va fer unes favetes al tombet i tinc ara, el cos, així com un poc mogut i no voldria desocupar-lo aci dins. Tè vostè raó, fill meu em va contestar i baixant del brancal, va pegar unes passetes sobre els núvols i, en un d'ells, amb el ditot va fer un redolí, li va pegar empenta i el tros de núvol se'n va anar volant cap a baix com una oroneta. Ací mateix. Em va ordenar.

El senyor Banyuls, bon psicòleg del carrer va veure l'interès despertat en la conlloga de confreres.

—"No es detinga senyor Banyuls"

A poc a poc, sabent-se dominador de l'auditori, va continuar.

—"Ja sabeu que quan se va a... -bo, ja sabeu lo que vull dir-, a un lloc desconegut, sempre se pega una ulladeta pel que puga passar. I jo vaig fer això. I que vaig veure pel forat? Vaig veure Castelló. Com em feia el sorner, Sant Pere em preguntà: Què li passa, Banyuls?. Mire, Sant Pere, aci no puc. Per què, home de bè?. És que estem d'amunt de Castelló. Mirant mès bè si cal, vaig afegir-li:

Mire vostè, pare Sant Pere, el carrer Colón... Eu! i la ferreteria "El clavo". Sant Pere que ja estava perdent la paciència, em va dir amb veu de tro: Què t'è a veure això?. Vorà vostè, pare Sant Pere. És que els conec. Son amics. Altra vegada amb la veu de tro, com qui t'è pressa, em va preguntar: Són parroquians?. Sí, pare Sant Pere. I ja, com perdent del tot la paciència, va dir-me, eixint-li dels ulls llampecs: Li compren, o no li compren?. Arrupit com una pansa, vaig dir-li: No massa pare Sant Pere, fa deu anys... El pare Sant Pere, definitiu, va setenciar: No espere més, doncs, apunte i desapare! I no ho faça llarg, que ací fora hi ha molta humitat.

—Amics, bon dia a tots!

Tancant la porta de cristalls, carrer Colón amunt, se'n va anar a recercar pedidos per poder seguir vivint, ell i sa muller.

Mire vostè, pare Sant Pere, el carrer Colón...
Eul i la ferreteria "El clavo", Sant Pere que ja
estava perdent la paciència, em va dir amb veu
de tro: Què hi a veure això? Vostè vostè, pare



LES VENTES DELS VOLTANTS DE CASTELLÓ

Acostuma anar a la Venta de Peix als voltants de les deu del matí. Això si no s'ha llogat, que no sol èsser quasi mai. Sol fugir de la feina com gat escaldat i no es que no siga treballador, que ho ès i molt, quant li pega la volada... o quant la necessitat el trau a ballar.

Calo (eixe ès el seu nom) arriba amb la seua bicicleta duent penjat al manillar un saquet amb la berena de tot el dia. Bufanda, el gosset mínim, prou brut i caparrós i amb cara d'espantat fent equilibris al portamaletes. La bicicleta ès tot un poema de la mecànica: els frens assegurats amb cordells d'espart; la cadena, xauxinejant per manca d'oli; el selló ès tan sols un vestigi del que fou de nou; el color, indefinit per fangós. Les gomes de les rodes a mig unflar i, la del davant, embenada com si un membre del cos de Calo es tractara.

Baixa del vetust i arruïnat vehicle i, amb parsimònia, el recolza a la gelosia de canyes que constitueix la façana coneguda per tots, de la Venta de Peix.

—Bon dia a tots.

—Bon dia, Calo.

Seu sempre al mateix lloc, com si estiguera reservat per a ell. Algú, amb ganes de fer-lo parlar, li furga:

—No t'has llogat hui?

Calo, no fa ni cas ficada la mà al fons del saquet.

El bordet de torn, cabut que cabut, insisteix:

—Cercaven gent per a la marjal, Calo.

La resposta es lleugera i enverinada:

—Què et creus, que sóc un cigró per ficar-me a remulla?

Assosegada i tranquil.lament desenrotlla l'esmorzar i quant va pegar-li el primer mos a la rua, ja tè sobre la taula, no massa neta, un gran got de vi negre i espès, que el venter ha abocat d'un tonell comprat a Turís.

I així, entre mos i glop de vi, mos i glop de vi, anirà passant el matí, mig endormiscat, pasiu, aliè al que l'envolta a la Venta de Peix. El gosset, el fidel Bufanda, quiet, ajupit als peus de l'amo. Tans sols aixecarà els ulls si creu que pot caure-li alguna part de la berena.

Vindrà l'hora del dinar i altra vegada la

mateixa cerimònia. Mentrimentres, al llarg del matí, hauràn passat per la gola de Calo, tres o quatre grans gots de vi negre i espès...del tonell de Turís.

A la vesprada altre tant. Els ulls de Calo, a l'hora del crepuscle s'han quedat xicotets i tèrbols. Segueix encara assegut al mateix catret amb seient de boga i, el gosset, el fidel Bufanda, als seus peus fet un caragol.

—Calo! que ja es fa de nit.

Calo, sense dir res, amb molta dificultat, tractarà d'aixecar-se del catret, xiularà a Bufanda i, a tomballons cercarà la porta. Ja fora, a palpons, trobarà la bicicleta.

—Bufanda! , sube a bordo.

I adreçant-se als presents combregats pel quotidià espectacle, aclarirà:

—És que el meu gos tan sols parla castellà.

Ja a sobre el vetust vehicle, fa un indicati de ziga-zaga per agafar un pelet de velocitat i , llauger i recte com un fil, Calo, Bufanda i la bicicleta enfilen el Camí Lledó cap a casa... a dormir-la.

El venter, eixugant-se les mans, sentencia:

—Si no fora per la bicicleta, no faria ni cinc metres a peu.



A l'ombra que projecta el casalici de la Venta del Borriolenc, hi ha dos carros amb flairosa càrrega de malea per ser cremada a dos forns de Castelló. L'un per al senyor Paco Tamboret, que el ven allà pel Portal de la Mar.

Els matxos, capmoixits i paciençuts, esperen els amos dels carros i de la càrrega per a que els alleugeresquen de pes i puguen així rematar la jornada, la llarga jornada de treball. Mentrimentres, pot ésser que pensatius, arrosseguen, cap a terra, la feble catifa d'herbeta tendra que naix a l'ombradiu.

Dins, al davant de dos gots de vi, estan contant-se les penes i les alegries els dos carreters (l'un de la Pobla, l'altre de la Vilanova). Les penes i les alegries del camí. Les penes: el que cada dia que passa, Castelló el posen més lluny; l'emprenyadora comesa d'arrancar l'herbam d'argelagues i esbarzers, romers, timonets, rabo de gat i saboritja i, més encara, carregar-lo; el minvat guany i... el que mai es faran rics. I també veure-li la cara de pastís al nassut del consumer, sempre amb ganes de fotre al personal. Les alegries... poques; sempre al camí, poc poden fruit de la dona i els xiquets, malgrat que, la càrrega de flaire de muntanya que porten al carro els obre l'esperit. I els amics. Això, els amics al davant d'un bon got de vi negre i espés que el venter els ha abocat d'un tonell de Montroy...

que allunya el xanglot.

Quant han arribat de bon matí a la Venta del Borriolenc, ambdós una mica preocupats pel consumer, puix, pensaven, que els havia de donar el dia.

Ara, quan ja porten trascolats quatre o cinc gots del vi negre i espés del tonell de Montroy, amb una conversa que pareix no tenir fi, han perdut la por pel consumer puntimirat i, eixint a la carretera, mamprenen el Camí Morella avall. Els matxos dòcils i acostumats a tot, trauen forces i obeeixen el carreter.

Tal vegada demà, a boqueta de nit, pel carrer del Mig i pel Portal de la Mar, als voltants dels forns de pa de Punxabasses i Tamboret, s'esbargirà la flaire de la muntanya, dut en carro per dos carreters, l'un de la Pobla i l'altre de la Vilanova. Les dones després, diran:

—Quina oloreta fa el pa hui... hummm!
Què bo”



Mès amunt del Pla del Moro, ja al terme de Borriol, hi ha unes muntanyes molt caragoleres que s'anomenen L'Abeller. Ben a prop d'allí hi ha una pedrera que, quan començaren la reconstrucció de l'Esglesia Major de Castelló, era propietat d'un home conegut per

Xatxa. Per molts anys tragueren la forta pedra borriolenca i, poc a poc, els de Castelló van veure creixer l'edifici religiós.

La pedrera, com he dit, era de Xatxa, i el tragí i carreteig, estava encomanat al senyor Joano Boters, carreter de llinatge dels de Castelló. Es feia en una mena de galeres reforçades per poder dur les pedrotes. L'arrossegada es feia per un "tiro" de tres o quatre cavalleries. Afegit el pes de les pedrotes al de les galeres, les carrilades que deixaren al Camí de L'Alcora, tardaren molts anys a desaparèixer.

Una darrere de l'altra, les galeres, ininterrompudament, feien la seua comesa. I'un darrere de l'altre, els carreters, en tornar de buit, feien paradeta consoladora a la Venta Nova, on, generós, el venter, els omplia un got de vi negre i espès, unes vegades de La Barona i altres del Mas de les Mates. Parada obligada, de vegades per la ressecor de l'estiuada, d'altres pel cerç que baixava de Terol, quan els xurros es deixaven la porta oberta.

Cert dia, Tòfol, un dels carreters llogats per Joano Boters, havent descarregat les pedrotes a l'església de Castelló, tornava al camí sens fi de la Pedrera, quan, siga per la ressecor del temps o pel cansament, es quedà endormiscat a dalt del carro. Un cavall nou que li havia posat l'amo, li donà que bragar. La qüestió és que en passar pel davant de la

Venta Nova, anava adormit com un angelet i no es despertà fins que estiguè la galera a la Quadra del Negrero.

Enutjat pel contratemps i havent-se perdut la reglamentaria remullada del garganxó, posà peu a terra i agafant l'assot i llançant foc i flama per la boca, va pegar-li al pobre cavall desconexidor de la norma, tal pallissa, que per un poc més la pobra bèstia no pot arribar a la Pedrera.

—I ara pegarem mitja volta i farem cap a la Venta Nova. Jo remullarè esta goleta i tu, malaït, ja mai oblidaràs que a la venta s'ha de parar així trone, neve o caiguen llancetes de punta.

Un altre carreter que baixava carregat amb les pedrotes, en veure-li pegar la volta, li preguntà:

—Què t'has deixat, Tòfol?

—Etic ensenyant a aquest cavallet com s'ha d'anar pel món.



Al senyor Joaquim Andrès, tot el mon l'anomenava senyor Calduch.

Macip de la més antiga farmacia de Castelló, era llarga i nombrosa la seua parròquia.

—Senyor Calduch, done'm pegaets per l'ull de poll.

—Senyor Calduch, done'm suavina d'eixa tan bona.

—Senyor Calduch, done'm eixarop per a la tos.

—Senyor Calduch, el meu xiquet te una "parà"...

Al senyor Joaquim Andrès que era de Les Useres, tant se li donava que el confongueren amb el Boticari. A Don Vicent Calduch, l'amo, tampoc no estava preocupat per la confusió.

El senyor Joaquim Andrès, molt amic de casa, quan jo era jovenet, em va dur a veure una partida de trinquet. Aleshores, èrem estiuejants al Cremor, per tant, donada la llunyania, cavallers de bicicleta, isquèrem cap al trinquet, pegant, això si, una volta molt gran. Per aquell temps el "desvio" de la carretera general o no estava fet o estava fent-se, no ho recorde massa bè. Li vaig preguntar pel rodeig.

—Abans haurem de berenar, no?

Efectivament, seguint camins i sendes, farem cap a la Venta de Cumbeta, que era prop d'on ara ès la Residència o Hospital General.

La venta era freqüentada per tota mena d'individus. Cercàrem un lloc on seure i com portavem berena de casa el "gasto" no va èsser massa dispendiós. Al fons de la venta hi havia una colla de borriolencs que havent rematat la

feina de fer ribassos, celebraven el fet al davant d'una cassola de llonganisses amb tomata. Cridà la meua atenció la manera amb que bevien: els ulls cap amunt, mirant el trespol, amb la mà esquerra agafaven un got de vi que es portaven als llavis, i simultàniament, amb l'altra mà, una ampolleta xicoteta de llimonada que deixaven caure "viva" als llavis, just per on davallava el vi a la boca. Al remat del ritus, un rot potent que podia fer un sopar agre.

Recolzats a una mena de taulell, altres dos homes, prou jóvens, tenien una xarrada exaltada. Al davant d'ells uns gotets xicotets en què anaven trafegant la cassalla d'una botella mig buida. I vinga la conversa!. Tots dos ja molt acalorats. Les galtes com l'almànguina.

Anava jo fixant-me en tota aquella colla de destarifats, quan el senyor Joaquim, guia meu pels indrets de la pilota i el trinquet, em diguè:

—Fixa't en eixos dos pardalets que li estan escurant el cul a la botella de cassalla. Un d'ells és trinqueter i juga aquesta vesprada. És el més alt i més negre.

El més alt i més negre, semblava més acalorat que l'altre i pareixia que li mancava claretat a les paraules, com si tinguès la llengua d'espert.

Acabat el berenar, agafàrem les bicicletes de bell nou i, a la fi, arribàrem al Trinquet.

Una vegada asseguts a l'esglaó del més amunt, el senyor joaquim, em va preguntar:

—Quants diners duus?

—Crec que cinc duros.

—Bè. N'hi ha prou.

Va cridar a Panissares i li va encomanar:

—Panissares, cinc duros als blaus.

Innocent jo, jovençall inexpert en el joc de la pilota, vaig comentar:

—I per què no als altres?

—Els altres estan massa calentets. No veus a l'alt i negre?. És el de la venta. Encara no hauran fet dos jugades ja estarà perdent la faixa.

Aleshores vaig comprendre el que volia dir el meu amic i mestre el boticari.

Rematada la partida vàrem tornar al maset. Havíem berenat. Havíem vist la partida i havíem guanyat uns diners gràcies a la cassalla de la Venta de Cumbeta.

—Amb el que hem guanyat quasi podríem berenar un altra vegada.

Per casualitat vàrem passar, ja al Camí Morella, pel davant de la Venta de les Figueretes. Pensat i fet. Uns caragolets, unes olivetes de Borriol i un tros de pa de racionament. Què bo!



EL TENDER

La tenda ocupava una mitjana planta baixa, acarassolada al de matí, en un dels carrers més estrets i retirats de la vila. La casa tenia tan sols un pis que s'aguaitava al carreró per un balcó cafit de tests i floreres on malvivien (per la ventúria de la tador, per les gelades a l'hivern, per la solana a l'estiu) fins a la primavera, uns geranis optimistes i confiats; una clavellinera i, en un poal mig foradat, lluint i cercant successives resurreccions, una mateta envergonyida de julivert. A sobre aquest conreu cassolà, lligat a les baranes del balcó, un fil d'aram d'on penjaven un parell de calcetins i un mocador de butxaca.

Un poc més amunt de la balconada, un finestró donava llum i aireig al sostre servador de les mercaderies i gèneres que, per manca de lloc no hi cabien, a la botiga.

Encara més amunt, per a remat, el terrat.

Terrat amb barana de ferro subjecta als pilastres dels extrems. Per dalt la barana podien veure's les ratlles lleument corbades els fils d'estendre la bugada. Des de lluny, els fils, plens de pinces, donaven aparença de primavera niuada d'oronetes.

La façana de la casa estava molt envellida i caduquejada. El temps havia deixat prova del seu pas, dibuixant amb els esbornacs, formes abstractes, pedres nues i avergonyides, es veien pedrotres i rajoles, que formaven part de les interioritats de l'edifici.

Al més abaix romania la tenda. Una porta plegable cap a les bandes, deixava al descobert un altra porta mitgera encristalada, un pèl despenjada que, sempre, sempre s'enganxava fent tremolar els cristalls amb so de cascabell.

A sobre la portalada les restes del rètol que ja no podia llegir-se de tant pretèrit i remot. A la banda de la dreta de la porta una finestra que, a la vegada que il.luminava l'indret, feia de vitrina en què el botiguer posava alguna llepolia i on es veia un munt de paper d'estrassa per embolicar les vendes.

Una vegada dins la tenda, podia veure's un món sencer en plenitud de formes i colors. Un taulell allargat amb pedra de marbre a sobre, partia el local en dues meitats; una per a l'amo i l'altra per a la parròquia. A sobre el taulell, en primer lloc, una urna on hi havia

sobrets de flam, moltes de magdalenes, nyeu-les i una caixeta amb carabassat i cireretes enconfitades. Quedava a continuació un espai lliure per a despatxar i més endins una antiga i vetusta bàscula on els nombres quedaven mig esborrats i de la que les parroquianes no es fiaven massa. Ultrapassada la bàscula, com un mur, com una paret, un munt de pastilles de rentar la roba. Darrere del sabó, un àmbit de foscors on sols manava el tender.

Al davant del taulell i per a que les parroquianes no s'acostaren, una renglera de sacs on hi havien creïlles, cigrons, fesols, cacaus, segó i panís on cadascú dels sacs disposava del seu mesurador i oferents, tenien tots la boca arromangada.

A l'altra banda, a l'esquerra, una prestatgeria que arribava fins al trespol, amb estants atapeïts de gèneres. A la part mes baixa, perols i casseroles de La Vall; canterelles, canters i pitxorrulls de Traiguera; gerretes per ficar olives i fritos; bossettes farcides de sa o moll; arruixadors i poals de llanda; pinces per a la roba i mitja dotzena de rateres. Penjats dels montant, un forc d'all's secs, dos feixos d'esparts per lligar encisams i un ram de plà-tans, fiançat amb forta i grossa corda.

Al fons i abans d'arribar a les foscors, de cara a la llum, caixons plens de vegetals: tomates d'ensalada i de coure; cebes i all's ten-

dres; bledes i espinacs; penques i cardets per a l'olla; taronges de tots els formats i grandàries; mandarines i llimes...presidit tot per l'amable rojor d'una oferent carabassa oberta.

A l'altra banda, o siga, darrere del taulell i, darrere del tender, un marbre adossat a la paret feia de perxa per als productes del porc. Podien veure's botifarres i llonganisses; xoriços i salsitxes; pernils sencers i encetats, sobrassada de Mallorca i, damunt el pedrís, formatges d'Aragó, d'Holanda i del foradat. Tambè formatgets xicotets del terreny, tendres i aiguats.

A drete i esquerra de la perxa, ben arranats, mès i mès mercaderies. Botelles d'oli, caixetes de conserva, llimonades de paperet, caixetes de brou preparat, pots de mermelada, bresquilles i albercocs amb almívar, pastilles de xocolata de tota mena, galetes maries, sabó d'oloreta, tiny per a les sabates, caixes de detergents de la "tele", i per a taponar els buits, cartells policromats, bigarrats i temptadors.

Al mig de tot aquest endimoniament i ordenat desordre, el tender. Un tender envellit i treballat com l'entorn, com la casa, com la tenda. Graciós i destarifat; bròfec i punxós segons fora el bony de la parroquiana.

Era l'amo d'una tenda, d'una botiga que a poc a poc anava desfent-se, esfondrant-se per

les empentes d'una civilització de consum; per les estretes de sistemes de venda que menyspreaven el seny i l'art del nostre tender.

Encara que el tender de natural era optimista i confiat, el temps al seu trascórrer havia deixat ratlles fetes. La dedicació incondicional a la seua professió; el fer per més de cinquanta anys sempre el mateix, malgrat el caire econòmic, polític i social de l'entorn; el haver proposat el setanta...i no tenir fills que el succeïren al front del negoci, havia capgirat el seu geni, tornant-lo esquerp i eixut; aspre i intractable en ocasions. Ell ho reconeixia en moments de franquesaa. I no ho podia remeiar.

La seua parròquia, tan vetusta com ell mateix, pot ser havia sofert pareguda metamorfoosi i no se n'adonava massa de l'atrabiliaria conducta del proveïdor. Per qualsevol futillesa, més d'una vegada havia trencat palletes amb alguna clienta. Mentrimentres els conhortava parlant mal del Govern i a sobre tot del Ministre d'Hisenda que no el deixava asseogat a cap hora del dia i de la nit. Parlava, i molt malamente, de la competència, a que li negava cap possibilitat de figurar entre els que podien anomenarse comerciants. Contra els nous establiments que venien gràcies a la llum i a les xiques boniques i presumides de la caixa, deia:

—Mire vostè, senyora. Fa més de cinquanta anys que estic al càrrec del taulell i no he tingut més que eixa bombeta elèctrica que veu vostè penjada al cabiró. I tan sols d'ajut la meua muller que sempre m'ha comboiat. Vull més encara?

La muller quasi tan envellida com ell, asseguda a una cadira de corda, amb moviments del cap, assentia ja convençuda per la contarella tantes i tantes vegades escoltada.

Així passaven els dies, l'un darrere l'altre. Unes vegades gemecant, altres enutjant-se.

En certa ocasió per vespres de Nadal, va ocórrer un fet que va estar a punt de pertorbar la enfosquida vida del tender. Hi havia a la tenda dos o tres parroquianes fent l'arreplega del que menjar i també hi era la seua muller ajudant-li.

De prompte, darrere els cristalls de la mitgera va veure's una cara barbuda que amb la m. feie senyes a la vegada que pareixia dir-li alguna cosa.

—Que voldrà eixe barbut? Algun pidoló que ve a captar. Com si ho vera. No tenim prou amb els d'Hisenda...!

Isquè del taulell a tota pressa i entreobrint la porteta amb mal geni, va preguntar-li:

—Què vol vostè?

I quant ja anava a dir-li "Un altra vegada serà, germà...", el barbut amb veu greu i ben

timbrada, va contestar-li:

—Vorà vostè. Estem molt necessitats. Anem de viatge i no tenim res que dur a la boca. Ma muller fa poc que ha criat i, el xiquet tè molta fam.

Dit això va girar-se i darrere del barbut va aparèixer la dona.

El tender va obrir la boca més d'un pam. La dona era més aviat una adolescent. Un mocador de colorins envoltava una cara de xiqueta en que no es veien més que ulls. Anaven tots tres molt mal vestits: l'home, una gavardina tota plena de greixum; la dona amb un abric llarg que li arribava fins a les canelles.

La doneta al braç duia un embolic de roba del que eixia un ganyolit de infató que deixava la sang freda i gelada.

El tender, que havia perdut el parlar, tan sols va poder dir-los:

—Espereu...Espereu.

I entrant dins la tenda, agarrant una caixa de cartó, va omplirla de galetes, llet de pot, xocolata, codonyat i tot allò que li va parèixer que minvaria la fam de la conlloga de captaires.

Menstrestant les parroquianes assistien, sense dir ni pruna l'insòlit espectacle. La muller del tender volia coadjuvar i col.laborar, però de tan nerviosa com estava, no encertava

a fer-li costat al marit. El tender, adelerat i afanyós, seguia omplint la caixeta, fins que la va deixar farcida.

—Dèu li ho pague, senyor. Moltes gràcies. Deu li ho pague...

El tender va quedar una estona mig dins mig fora de la tenda, mentres veia desaparèixer el tercet. Quant ja no els allargava amb la vista, va tancar la porta i, ficant-se altra vegada darrere del taulell, com si res haguera passat, va preguntar-li a la sorpresa parroquiana:

—Què més vol, ara? Tinc formatge de Catí...

A la nit mentrestant sopaven (lo de sempre, una sopeta d'all i dos peixets fregits) la muller, revestint-se de coratge, va preguntar-li a l'home:

—Per què ho has fet?

—No ho sè be del tot. Per un moment m'han paregut Sant Josep, Maria i l'Infantó, quan van haver de fugir a Egipte. No creus que aquella Família tindrien més o menys la mateixa traça...?

I van seguir sopant...lo de sempre: unes sopetes d'all i dos peixets fregits...

SENTET L'ESCRIBENT

Tota la seua vida havia sigut ben poca cosa. Orfenet des de ben jove, va viure ell i la seua germana amb l'oncle capellà. Un capellà not amb una veuota com un tro, intransigent com si acabara d'arribar de Trento, i que quan es posava a la trona era una tempesta que feia tremolar els fonaments de l'església barroca i fins i tot a les beates parroquianes que el miraven de reüll com astorades. Per a ell la religió no era una manera d'entendre a Jesucrist, era el codi canònic sencer i qui a ell s'oposara (al codi) mereixia la comdenació eterna i tot el foc de l'infern. Els seus sermons, llargs i atropellats, eren tremebunds, tràgics i l'expressió mes allunyada de l'homilètica. La pau, seguint el seu discurs, era un be que mai podia tenir-se a la terra i al que tan sols es podia arribar embolicat en caixa mortuoria i amb enterro canònic. No tenia cap respecte

per ningú que no fora de la seua branca i al que gosava dur-li la contraria li tenia reservada la seua particular excomunió. Als altres capellans sempre els trobava molls de morro i disposats a la clemència. Ell s'oposava a eixa forma d'entendre la caritat sempre que no hi haguera un ferm propòsit d'esmena i, al confessorari, deien els més exagerats, tenia sempre a disposició dels fidels paper i ploma per fer-los signar el compromís fidedigne del penediment. A l'església, a les dones no les deixava clapir, posat a la porta abans la missa les deixava entrar si portaven calces i mantellina, i en cas contrari les feia tornar a casa. Els braços havien que portar-los sempre ben tapats i quant als escots... no existien. Estava absolutament convençut que el pecat, des del Paradís, entra al món a través de la dona i, per tant, ell havia de velar perquè la dona fora, ben tapadeta, l'absència del pecat.

A casa volia ésser el mateix, però, la nebo-da el mantenia a ratlla i li feia els seus xantatges. Li oferia, complaent, xicres de xocolata, coques mal fetes, mostatxons i fins coca celestial que el capellanot es menjava amb deler i llepant-se els morros. Per tant, el capellanot, tement per la seua intenció de llepolies i llamineries, deixava a la xica prou solta sense abocar-li el pot de les condemncions, no fora cas que li tallara el subministre. No passava el

mateix, amb Sentet, que com dic era feble com un sospir i mal.leable com la fusta de faig. El feia aixecar a las sis de la matinada, tant a l'estiu com a l'hivern, perquè li ajudara a missa i el mantenia pur i net com un arcàngel del cel. Tant, que aprofintat-se de la seua ascedència i veient la feblesa del nebot, el va fer ingressar a l'Orde Carmelità i a poc de temps el va veure de novici al Desert. Quin goig va sentir Mossen Jaumet, el Capellanot, el dia que va veure a Sentet, el cap rapat amb el serrell carmelità i adornat per una coroneta de flors! Fixa't, li deia a la neboda, pareix un Sant Vicent!

Però els esdeveniments van i venen i tot no resulta com ens hem proposat. El capellanot, Mossen Jaumet, pot ésser per les coques mal fetes o pot ésser per que ja tenia mes de setanta anys, darrere un insult va cloure els ulls amb mes pau de què ell havia dosificat, i, voltat de la seua més directa parentela, és a dir, Sentet, aprenent de frare i la germana, que pareixia voler mamprendre el vol amb un pedrapiquer borriolenc que li feia l'aleta.

En soterrar-lo, Sentet va cercar una perxa al convent del Desert i va deixar per sempre, penjat l'hàbit de frare carmelità, perquè, la veritat, a ell, del Desert el que li agradaven eren els arboços i els margallons i no els llatins ni els matines.

La germana, va posar seriositat a les seues relacions amb el pedrapiquer borriolenc i va prendre estat. La dot que va aportar al matrimoni era un xicotet cabdal heretat del capellà i un germà un poc badoc que, estava segura, no li donaria cap mal de cap.

Així que, els dos germans i el cunyat, seguirien vivint al carrer Sant Cristofol a la caseta de la família. A Sentet li donaren una habitació a prop del sostre –des d'on podia veure la totalitat de la fauna dels terrats–, uns consells perquè poguera viure la nova vida de fadrí i, al mateix temps, poguera aportar alguna perreta a la nova família. Els consells del pedrapiquer i sa nova muller, anaven encaminats que l'aprenent de frare tinguera algun coneixement quelcom més productiu i més a ras de terra que els que li havien donat al Convent. L'aviaren a l'Acadèmia de Soto i com no era tan burret com deia Mossèn Jaumet, al poc temps s'havia convertit en comptable avantajat. Aleshores, ja era tan sols qüestió de trobar-li lloc on poguera practicar allò del debe, haber i saldo.

Amb els coneixements adquirits i amb els avals del seu famós professor, no va tardar a trobar feina en què poguera fer gala del seu domini de la tenedoria de llibre i que al mateix temps li produïra els beneficis adients per mantenir-se i aportar, eixe era el tracte, dine-

rets fresquests a la casa del Carrer Sant Cristòfol.

L'amo que'l va contractar era un personatge amb fama de ric pels molts negocis en què estava capficat. Era terratinent dels grossos; constructor de cases, propietari de gran nombre d'edificis situats quasi tots, a la volta de la processó (sempre deia que aquests eren els més bons en lloguer i de segura i substanciosa revalorització); propietari de apartaments a Benicàssim i Oropesa (termes on tenia també milions de metres quadrats per transformar en vil·les i xalets si venia el cas); participació en companyies de tota mena i muntonades de paper que li rentaven beneficis abundosos. Encara que, el que ell més s'estimava eren els tarongerars que tenia defensats dels vents als voltants de la Magdalena i uns garroferals que tenia preparats al solellat Pla del Moro per a convertir-los en horts quan fora el moment adient.

Mira per a on, el personatge en qüestió portava tots els negocis al cap i en unes llibretes molt merdoses que duia a les butxaques. Per no tenir no tenia cap comptable que li ficara al dia els comptes, els nombrosos comptes que havia de fer per no perdre cap pesseta. I es que no es refiava de ningú. Però cert dia, li va donar una torba de cap i marejat com estava, va caure en el compte que si no posava un

poc d'ordre al negoci acabaria recaptant a la porta de Sant Agustí. Quan el seu gran cos va caure a terra per causa del mareig, va dir-ne: Prou! i es va decidir per llogar a Sentet perquè li portara aquell esgavell de destarifos que era la comptabilitat del ricot personatge.

—Mira Sentet —va dir-li des de primer hora—, si eres fidel amb mi, jo seré generós com ningú, però si em fas la col, és a dir, si em fas garrames, t'obriré el cap com si fora una magrana i te penjaré al més a munt del Campanar.

El pobre Sentet, esgarriat i tremolós, tan sols deia “si, senyor. Si senyor...” a les amenaces de l'amo, perquè veia que aquell tros d'animal era capaç de dur a terme tot el que deia.

Encara que del sou no n'havien parlat, quan arribà l'hora, va veure que l'amo a més de bestiot, era just i generós. El que li donava complia de veritat tot el que ell podia imaginar. Ara bé, posar una miqueta d'ordre a les anotacions de les llibretes merdoses li va costar Deu i ajuda.

L'amo en allò que toca a afabilitat no se'n pasava ni gens ni miqueta. Era brusc, avalotador per qualsevol qüestió, maleducat amb tots i...també amb Sentet.

Sentet, no li donava massa importància per que sabia que entre els amics, l'amo el

ficava, per la seua dedicació, bonhomia, horadesa i fidelitat, més amunt dels núvols i, almenys, allò ja el deixava pagat i content.

De vegades l'amo es franquejava amb ell i li descobria aspectes de la seua vida que a ningú més haguera contat. El meu sogre encara era més bèstia que jo. Fixat fins quin punt que, com tenia els billets amagats a casa, a baix d'una rajola, entre els meus cunyats i jo, el vàrem convèncer perquè els ficara al banc perquè estigueren més segurs. En un sac de llenç, varem agafar muntons de billets, tots grossos, i amb ell anàrem al banc on el director, molt amable, ja pots figurar-t'ho, li va obrir un compte-corrent i li donà la llibreteta dels xecs.

Sentet l'escoltava i al mateix temps, anava fent els comptes. Es veu que aquell ruc que era el meu sogre, ho va comprendre a la primera, i va dir-li al director a tot que sí. I, com no tocava diners que es el que ell tenia per costum, no arribava a donar-li vàlua a les quantitats que manejava. Li ensenyàrem a firmar i es va guardar la llibreta a la faixa. Va quedar content com un xiquet amb sabates noves. I, es veu que amb aquell nou sistema va veure la possibilitat de ésser generós. La filla major, que el tenia a casa li deia: Pare! tinc un ofec de dinés, pot donarme'n? I l'agüelo li feia un xec. Els nets volien diners? l'home feia un xec. El

regador li demanava? li feia un xec.

Sentet es sabia de memòria la contalla, però escoltava amb atenció sense deixar la feina. Fins que un dia, ens va cridar el director del banc per dir-nos que si del pou tan sols es traia l'aigua i no sé n'hi fica, acaba per quedar sec. Va traure'ns els comptes del banc i ens va fer veure que el compte corrent, tenia nombres rojos. Com pot ésser aixó? Al final de la corre-guda es devien al banc vora cinquanta mil pessetes. Anàrem a parlar amb ell els meus cunyats i jo i li demanàrem explicacions. Vostè sap el que ha fet? i l'home més fresc que una rosa ens va preguntar que quants diners es devien. Cinquanta mil pessetes, li diguèrem. Amb tota la caxassa del mon, va tirar mà a la faixa i en va traure la llibreta dels xecs. Va escriure en un d'ells la xifra i somrient va dir-nos: Aneu al director i digueu-li que no patisca que en eixe paperet va el pago del deute... i en pau.

Sentet, se'n havia que riure de la malifeta del sogre de l'amo, per que eixa era la seua obligació, encara que se sabia la contalla de memòria. I gens li pareixia extrany d'aquella familia on els diners no tenien cap importància, de tants que en tenien per tots els racons.

L'amo, sent bestiot, estava més al dia i sabia tot el que passava pels voltants. Primer

per que era llest i segon perquè Sentet l'assabentava de tot el que podia pasar-li per alt. Va ocórrer un dia, quan ja havia mort Franco i estàvem tots en els quefers de la transició, que uns murcians que estaven refent uns reguers a un hort de l'amo a Ramell, volien, perquè els ho havien dit no se on, tornar a d'allò de la repartidora i estaven una miqueta tremolosos pels beneficis que podien treure de tal mena.

No t'astores, Sentet, que aixó ho arregle de seguida.

Varen pujar tots dos a l'auto i pel camí dels Molins, arribaren a l'hort on estaven treballant els manobres murcians.

En arribar, els manobres, el saludaren:

—Buenos dias, tenga usté!

—Bon dia, cavallers. És veritat el que m'han dit? Es veritat que voleu la repartidora?

I com els jornalers no deien res i tant sols es miraven l'un a l'altre, l'amo va proseguir:

—Si teniu tota la raó del món! Si, senyor! Jo també faria el mateix.

Els manobres es miraven astorats sense saber que dir. I davant la declaració de l'amo es varen envalentonar:

—Hombre, es que como uste verá, lo niño i la mué no jasen ma que pedí...

—Pues perquè no penseu que jo sóc un explotador i perquè comence d'una vegada la

repartidora, jo vaig a ésser el primer amo que es fa avant. Diuen que jo tinc de patrimoni de cent vuitanta milions de pessetes que possat en duros fa trenta-sis milions de duros. I com diuen també que en España som trenta-sis milions d'habitants, a cada espanyol, del meu patrimoni li toca un duro.

Traent-se de la butxaca un portamonedes, va cercar dos duros i els va dir:

—Ahí teniu la vostra part del meu patrimoni. Joestic en pau amb vosaltres.

Mentimentres tornaven pel camí dels Molins, Sentet anava pensant que per l'atreuiment del seu amo, hagueren pogut eixir a cantalades del hort de Ramell.

—Sentet, tu no tens més que fer que donar-li a l'amo tota l'informació que pugues. L'amo, possarà la resta.. Està clar?

EL MOLINER

—Com no tinc altres quefers, vinc al molí, i sota la parra, escolte la remor de l'aigua que, ara, passa més de llarg que abans, quant l'aturava i l'embassava i feia moure les moles. Mentrestant faig repàs de la meua vida, en la plaent solitud de qui mai no ha fet mal a ningú i, com sóc mes vell que el fonoll i no puc fer-me molts de projectes...

El moliner arrupit en cadira naneta, es ficava els colzes a sobre els genolls i s'acaronava el mentó treient un gest, mig dubitatiu, mig enyoradís. La cadira en qüestió, molt lleugera, era per al cansat i vell cos del moliner com la crossa per al coix: amunt i avall, cercant llocs adients: la frescoreta revifadora a l'estiu, el solet escalfador a l'hivern.

Tan delitosa era la temperatura el matí de la meua visita que feia l'entorn hortolà de primeries d'abril, mes encisador. Passada la gelor

hivernal era, la fortesa de la brotada, fins i tot, pecaminosa. L'aigua de la séquia, pressuda i aliena em feia fixar la mirada en els remolins i em deixaven embadalit els pasparissos.

—Jo he plantat quasi tots els arbres que pots vore. I els he vist creixer, i els he podat i solfatat... i m'he menjat els fruits, els abellidors fruits. La natura ací, on la veus, es generosa.

El deixava parlar i quasi no l'escoltava. Les seues paraules es fonien amb l'ambient luxuriós.

El complement venia de l'altra part de la natura, la fauna casolana que, encara que no massa abundosa, deixava aguaritar el seu ressó de manera clara i rotunda. Caminaven els coloms consentits i sense por, entre cames. Una parella de més atrevida sense perdre el contacte amb els demás, pareixia voler fer més coses que menjar i volar. El colom, amb llenguatge incompreensible li deia a la colometa missatges amorosos mentre l'acaçava per la rodalía. Tot un joc primaveral. Una merla des del més amunt d'un mangraner, llançava encàrrecs sonors. Les oronetes deixaven els sues signaments escrits un poc mes a baix dels núvols que corrient pel blau.

—Per què no tot és sempre el que pareix?. Ja t'he dit que sóc fadrinot i que no tinc muller que m'espentege, però, no cregues, que

de jove m'he xuplat el dit... Vaig tindre una núvia a Borriana que em feia fer el borinot. Per vore-la vaig anar mes d'una vegada a peu. El meu pare em deia que no tenia gens de coneiximent i jo, que no li feia gens de cas, seguia enamoriscat com eixe colom que va darrere de la femella. Veritat, que el que fà el colom, anant i venint, tractant de fêrse-la és mes be grotesc? Puix el mateix feia jo amb la borrianea. I la veritat es que no em feia massa cas... com pareix que faça la coloma.

El moliner era home de mitjana alçaria, de cos cepat i ample el llom, acostumat a carregar saques de farina. Les mans grans i borraludes, amb les palmes de les mans com arpes molt fortes per les forces fetes. La cara gran i grans les orelles i també el nas. Barba-serrat i pel-roig i fort com fils d'aram. Cap entrada ni tampoc cap signe de calbesa. El clatell o bascoll, com havent rebut moltes hores de sol solcat per arruges pregones. L'aspecte net i cuidat. El cos vestit amb humilitat. A sota la jaqueta, jersei d'època poc definida i de colors esmorteïts. La camisa de color, desbotada al coll deixant al descobert el pelam del pit. La veu més bé suau i atenorada. Els ulls verdencs com convé als pel-rojos. Als peus unes botines amb sola de goma. Quant parlava ho feia amb un mig somris que deixava a l'aire una ferramenta sencera i sana i saluda-

ble, sense cap esvorall.

Tenia al davant meu, un home que donava l'aire d'esser un poc badoc i que tractava de fer-me confidències. I del pensament no em fugia la imatge del moliner tradicional: home llest i astut, acostumat al tracte amb les persones.

Encara així, vaig vore que el moliner volia treure alguna cosa del cor i jo restava silenciós i callat per no interrompre la xarrada que s'aveïnava. Seguia amb les mans acaronent-se el mentó, pero va posar els ulls com fixes, com no mirant a cap lloc i abstret. Pareixia como si el seu pensament estiguera volant i cercant les paraules correctes per explicar el que volia dir-me. Jo per dins de mi feia força per que el moliner arrancara la contalla, per què poguera extraure del més endins de l'ànima aquell retall de sa vida, llunyà, oblidat.

—Ja t'he dit dues voltes que no tinc muller que m'espentege i hom creurà que sóc més que pollastre, gallina de vol curtet. Home a qui les dones l'esglaien per ésser dones. Mentida! El que passa és que sóc fidel a una memòria i la fidelitat m'ha privat d'altres alternatives. Tot va passar quan la guerra...

Per fi! Al remat va estar disposat a treure de l'ànima el misteri. Ara podria gaudir de la intimitat del moliner. Ara podria saber si podria esser aquell "De moliner canviaràs i de

lladre no t'escaparàs”.

—Era pel matí, promptet. El meu pare i jo estàvem al molí treballant per que ens havien entrat força de blat i com la guerra fa covards als mes valents, els colliters volien la farina, quasi abans d'entrar-la al molí. Era la por de quedar-se sense els queviures. Les boques sempre parlaven més que el que sabien i tots deien que els feixistes estaven a prop, que qualsevol dia es presentaven els moros a la porta del molí i... Bona nit!

L'escoltava atentament i dins de mi pensava que en sentir-lo li trobava una cert amargor.

—Un de matí, promptet, amb l'aiguatge a sobre les brosses de les voreres, l'agutzil, es va arrimar al molí i, en veurem no em va fer ni cas. Tan sols va preguntar per mon pare. En fer-li insistència es va ficar a dins del molí. Jo, em vaig quedar a la part de fora, penjant uns sarments de la parra al seu lloc perquè no enutjassen al passar. A poca, van eixir amb dos i amb la cara llarga, mon pare, com una escopetada, em va donar la notícia: “T'has de presentar a Casa la Vila i d'allí aniràs al front”. Em vaig quedar sense alè i li vaig preguntar a mon pare: Quan ha de ser? “De seguida, “em contestà i no estava menys estorat que jo.

—Em va caure el món a sobre mi. Allò jo no ho esperava. Va ser com una punyalada a

l'esquena, traïdora i dolorosa. Què farem amb el blat que hi ha al molí? "Això ja no és cosa teua. Tu ara seràs soldat i no moliner". I volent ablanir una miqueta la situació va sentenciar: "La guerra ja no pot ser molt llarga, així que dins d'uns dies estaràs a casa, al molí".

—Jo no em podia fer a la idea. Als setze anys no pot un fer-se altres il.lusions? I el primer que em va venir al pensament va ser la meua núvia, la borrianenca amb que feia el borinot. Aleshores vaig saber que la xica m'importava i vaig témer per mi i per ella, pels dos alhora. Vaig inquirir a l'agutzil: no tinc unes horettes per fer un encàrrec? L'agutzil va callar i alçant els muscles se'n va anar a repartir les doloreses encomandes que portava.

El moliner va parar un poc la contalla i amb la mà va fer com si espaventara una mosca o tal vegada el dolor que li podria el vell record. Jo no li deia res perquè no es trencara el fil i em quedara a fosques, sense saber la fi dels pensaments.

—Com un boig em vaig mudar de roba i vaig agafar el camí de Borriana amb tan sols un pensament. Veure la núvia, veure a qui em feia fer el borinot pels cantons. I, què li diria? I, com li donaria la notícia, la negra notícia?

Em va parèixer vore en els ulls del moliner una llumeneta, una lluentor. Pot ser que al

fons del dolor hi tinguera encara el record plaent de la cara neta i fresca de la núvia i la imatge li espantava les negrors que l'envoltaven.

—“I, què hem de fer? La vida és així i tu no pots anar en contra dels que manen” Aquelles paraules em van tranquil·litzar. Ja ho veia d'una altra manera. Una bona estona vàrem estar parlant del moli, de la guerra, de l'encomanda de l'agutzil i... de l'amor. D'allò no varem parlar massa, perquè tan sols mirar-nos als ulls era prou per donar a entendre els nostres sentiments.

—Em vaig presentar als que manaven i em varen donar un fusell i una gorra. No tenien més que donar-me per a fer-me soldat. Ens varen fer formar al davant de Casa la Vila i poc a poc, amb molts crits i avalots dels que manaven, anàrem pujant als camions que ens havien de dur al front. No sé de quina manera, entre la gentada que volia acomiadar-nos, vaig vore la borrianenca. Pel barandat del camió vaig treure la mà i ella em va allargar la seua. Ambdues mans van sentir la calentoreta una de l'altra. Jo vaig agafar una mà redoneta en què no se notaven els ossos i on també es notaven un munt de sentiments que no podien fer-se paraula. Les mans i els ulls fixos, van dir prou. Els crits dels soldats, no ens deixaven silenci per a nosaltres. El camió va moure

a la fi i poc a poc va agafar la carretera. A dalt del camió el silenci més gran encara que algú, de poc coneixement, volia fer-nos creure que anaven just a trobar la glòria per l'heroisme, a salvar la nació de no sé qui... Els camions un darrere l'altre seguia per la carretera. Els camps estaven arruïnats i abandonats. Els camins descuidats, oblidats. De poc en poc veiem algun llaurador, vell per supost, que ens alçava el puny desitjant-nos: salut! Ni sé, ni vull saber on ens van portar. No sé quin era el camí que varem agafar. I creu-te, amic, que ni vull saber-ho. Tan sols sé que després de moltes hores vàrem arribar a un poble on hi havia molts de soldats i també molts ferits i a crits ens van fer baixar dels camions. A la fi ens van posar dins d'unes cases i gitats a terra, jo almenys, varem dormir com veraders angelets.

—*Al dematí següent, a puntapeus ens van fer aixecar de les màrfegues i sense prendre ni l'alé ni una set d'aigua, altra vegada als camions. On anem? vaig preguntar. A la fira. Em baren respondre. I de veritat que era a la fira. Almenys, coets i soroll n'hi havia molt. Uns corrent com a conills, altres a tabalades, caent de morros a terra i altres...*

(i això es més trist), ferits i pegant gemes, ens vàrem trobar cerclats per uns soldats que ens volien matar a tots junts, deient pecats

molt grossos i mirant-nos com si haguerem fet alguna malifeta. Així estiguérem hores i hores, mig morts de fam, de set i de son, fins que aparegué un oficial i va dir als soldats que ens amenaçaven amb els seus fusells: “¿S'an pasao? No señor, son presioneros qu'hemos agarrao aqui mismo. Pos que se pongan en primera linia nuestra i que tiren p'alante. Si alguno s'hace el molondro le pegais un tiro per l'espalda i San S'acabao”.

—Jo no sabia dir-te hara el que em passava perquè aleshores tampoc sabia molt bé el que estava passant. La veritat, (ho he pensat moltes vegades), es que quan anaven a afusellar-nos, com tenien molta pressa, perquè la conquesta de La Plana era cosa feta, ens van veure la cara de infants que teniem tots nosaltres i ens van ficar de la seua part sense mes romanços i alla te veus que al pòc de temps pasàvem pel poble que havíem deixat aquell mateix mati i on havíem dormit la nit abans. Jo pensava que la guerra era d'una altra manera, però veig que estava errat. Això si, els mateixos crits i avalots, els mateixos pecats així de grossos i les mateixes presses. El grup al que pertanyia anaven davant amb el fusell al braç. Davant nostre no hi havia ningú i si hi havia estaria amagat. Ni un tir em va costar la meua guerra. Encara no se lo que es disparar el fusell ni matar a ningú.

El moliner etusiasmant-se per la contalla es veu que se li va quedar la boca eixuta, perquè agafant una canterella que a la parra estava penjada, va beure el gallo un bon glop.

—Allà, quan ja quasi es feia de nit i eixien a fer redolins les rates penades, varem parar una estona. El que manava que no sé si era sargent o general ens va repartir unes llaunes de conserva i ens va donar permis per descansar i menjar. Al poc de temps, amb els seus mals modes, ens va fer alçar altra vegada i ale! camí de nou.

—Ja era de nit tancada quan, havent passat El Collet i a poc de passar el Riu Sec, ens va fer parar i ens va dir que recercarem lloc per a dormir. El lloc era un hort de tarongers. No hi estava descuidat del tot i a poca que caminares et trobaves cavallons i altres alterons del terreny. Fugint de la serena i de l'aiguatge, vaig tirar el fusell a terra i el macuto també. A sobre un alteró que pareixia un cavalló vaig ficar un jersei que duia al macuto i pensant en tot el que m'havia passat, les estrelles al mes amunt i els hòmens soldats als voltants, em vaig quedar dormit com un soc. I vaig somniar molt. Vaig somniar que la meua borrianenca em mirava amb ulls tendres i m'allargava la mà i jo tractava d'agafarli-la, fins que ambdues mans van quedar juntes. Jo li agafava la mà i no li notava ni els ossos i la

acaronava amb els dits les mans roganxones. I ens tornàvem a mirar els ulls i a acaronar-nos les mans. De sobte, un crit del que manava va fer que ens alçàrem a més de a pas. Em vaig despertar amb la boca eixuta i empastrada i quasi no em podia moure. Era de dia clar i aleshores vaig veure que l'alteró on havia estat posant el cap tota la nit era el cos mort d'un soldat enemic. I no tan sols això. La mà dreta meua agafava la seua que per efectes de la mort hi era botinflada i arrodonida. Vaig pegar un bot i em baig quedar alevat. Als voltants els meus companys i també el manó, es reien a carcallades veient l'aspecte que jo tenia. El que manava ens va fer moure i a poca, entràvem a Castelló. Els crits de la gent que ens estava esperant no em feien cap efecte. Jo tan sols pensava i pensava en la mà del soldat mort.

—I, que va passar amb la núvia de Borriana?

—Res.

Era ja l'hora de dinar i el moliner es va quedar, després de tanta parlera, com un poc alevat.

—Adéu, Vaig dir.

—Adéu.

Ja no he vist mai més el moliner que tenia núvia a Borriana. Moltes nits jo també somnie en la mà del mort i m'esgarrife un poc. El moliner no em va dir què és el que va passar.

No va voler dir res de tot alló que havia començat a contar-me. Jo en aquell moment no vaig voler rompre el seu silenci. Pot ser que a les hores d'ara aquell moliner pel roig, estiga molent blat al molí que diuen hi ha al cel.

L'obra

EN CASTELLÓ, CARABASSES AL BALCÓ
se va acabar d'imprimir als tallers de
Graphic Group, de Castelló de la Plana, la
vespra de Setmana Santa de 1995.



1. **La Señora**
José - Luis Aguirre
2. **20 años de poesía en Castellón (1972 - 1992)**
Antología
José María Araúzo
3. **Plana nostra. D'un temps**
Francesc Baldó
4. **Yo te enseñaré los colores...**
Víctor Vázquez
5. **La morería de Castelló de la Plana (1462 - 1527)**
Estudio socio-económico de una aljama musulmana medieval
Carmen Díaz
6. **Malnoms i dites**
Vicent-Pau Serra i Fortuño
7. **En Castelló, carabasses al balcó**
Toni de Cuc



EXCMO. AYUNTAMIENTO DE CASTELLON DE LA PLANA